
ПРИКАЗИ

мр Лука БРЕНЕСЕЛОВИЋ

Нова и важна књига о јапанском привредном праву и правној култури: Handbuch Japanisches Handels- und Wirtschaftsrecht, приредили: Harald Baum и Moritz Bälz; Carl Heymanns Verlag 2011, LXXIV + 1726 стр.

У Немачкој је прошле године изашао опширан приручник, чији је главни циљ да пружи увид и олакша читаоцима сналажење у јапанском, како привредном, тако и правном животу уопште. Но, како између нашег и јапанског правног поретка постоје значајна културно-историјска и структурална подударана, уверен сам да би ова књига могла бити интересантна не само нашим привредницима и чиновницима Министарства иностраних послова који се из пословних и службених разлога интересују за јапанско право – такав читалац ће се вероватно и другачије снаћи –, већ нарочито за нашу правну науку, и посебно науку привредног права која би од извесних поређења са јапанским приликама могла имати користи.

Што је једна овако озбиљна и обимна књига, на безмало две хиљаде страна, изашла у Немачкој није никакво изненађење и случајност. Управо је 2010. године, пред сам излазак Приручника, немачка адвокатска канцеларија *Sonderhoff & Einsel* прославила стоту годишњицу пословања у Токију. Осим те и других канцеларија, у Немачкој се јапанско право традиционално проучава институционализовано: на универзитетима и у *Max Planck* институту за упоредно и међународно приватно право у Хамбургу. Тај Институт уредио је нарочит реферат за јапанско право, чији је директор управо један од приређивача Приручника проф. *Harald Baum*. Други је приређивач проф. *Moritz Bälz*, који на Правном факултету у Франкфурту редовно држи предавања из јапанског права. Редовно у Немачкој излази и часопис који је посвећен искључиво јапанском праву: *Zeitschrift für Japanisches Recht*.

1. Приручник и контекст јапанског права

Јапанско је право нашим правницима углавном велика непознаница, што је штета јер између јапанског правног поретка и нашег постоје бројна готово куриозна подударња. Постоји додуше један узак круг наших аутора који су писали о јапанском праву, али нема говора да је познавање правних прилика у Јапану неки општи топос међу нашим правницима.¹

До друге половине 19. века јапанско је друштво било затворено и углавном лишено свакаквих страних утицаја. У следећем *Меиџи/Меиџи*-периоду, у другој половини 19. века, Јапан је отворио врата за западне привредне и културне утицаје. У том циклусу дошло је до масовне рецепције европског, прво француског, а затим и немачког концепта правног поретка и правних института. Али та рецепција, дабоме, није могла да избрише наслеђени начин мишљења и правног опхођења, због чега су се у Јапану развиле бројне културноправне специфичности које се могу сабрати под одредницу *јравној дуализма* (у Приручнику, § 1).

Тај правни дуализам истог је карактера као и правни дуализам у Србији, што није случајност већ последица сличног историјског контекста, у коме су бројне уредбе и решења из страног, поглавито немачко-аустријског права, преузимане не с обзиром на нарочити смисао који имају у погледу уређења друштвених односа у Немачкој или Аустрији, већ као некакви облици и модели чијим усвајањем се тобоже непосредно модернизује друштво. Како сами правни облици који су уведени, у стварности у многим случајевима никако нису одговарали друштвеним потребама и оправданим друштвеним схватањима, то се и у Јапану, подједнако као и код нас, држи да је неки облик срамоте, претеривања или шикане када се једна страна у уговорном односу обрати суду ради одстрањења правних недоумица и заштите права (уп. у Приручнику, § 1, 27-36).

Интересантно је и посматрати како се Уставни односно Врховни суд у далеком Јапану, управо због упоредивог контекста правне рецепције и дуализма, на исти начин не меша у свој посао као и наш Уставни суд, и управо на сличан начин повлађује политичким струјама као што то чини и наш суд. Значајна подударња постоје и у односу према уговорима, где се писмени и уопште сваки дугорочни облици уговорања на категоријалном плану слабо цене и поштују. Уместо тога у првом плану стоји лични однос међу уговарачима; једно начелно настојање да се заједнички врши неки посао ставља се изнад слова и одредби утаначених уговора.

1 Тек је недавно изашла књига проф. Ђуровића и проф. Љиљане Марковић, која предаје јапански језик на Филолошком факултету у Београду: Радомир Ђуровић, Љиљана Марковић, *Правни систем Јапана*, Београд 2011.

*

Нарочитом академском оквиру у коме је настао, Приручник дугује и методолошку утемељеност по којој се истиче. Упоредноправна анализа у Приручнику није схваћена као апстрактно поређење одредби, већ као функционално, културно осетљиво сагледавање прописа у контексту правног живота и смисла који им јапанске специфике дају (§ 1, 4-5). Тај правнометодолошки концепт доведен је, већ према предмету приручника, и у везу са новијим настојањима у економији да се осим поставки разумног избора разраде и признају културни и институционални обрасци привредног живота (§ 1, 6). Са друге стране, велики број излагања је у складу са немачком правном традицијом доведен до нивоа који омогућава читаоцу да у највећој мери практично сагледа правне карактеристике и домет појединачног случаја од кога, можебити, полази.

Приручник је тематски подељен у 32 поглавља, при чему последња два поглавља обухватају немачко-јапански речник најважнијих правних термина и немачко-енглеску библиографију издања о јапанском праву. Прво и друго поглавље књиге садрже основне податке о историји и карактеристикама јапанског правног поретка као и о институционалном оквиру јапанског права. Посебан значај дат је правним професијама и школовању правника (§ 2, 45-83).

Након дугог ратног стања, Јапан је између 1603. и 1868. године политички консолидован. У том периоду нарочите диктатуре границе Јапана биле су херметички затворене за стране утицаје, са чиме се подудара и чињеница да се Јапан узмакао тада преовлађујућим колонијалним утицајима у остатку источне Азије. До средине 19. века владали су феудални односи. У том периоду развила се нарочита правна свест, чија је једна од главних карактеристика била да су правни спорови међу појединцима држани за заваду и морално посрнуће и да се власт, осим изузетно, ни на који начин у те спорове није мешала (§ 1, 9). За разлику од европских друштава која су стајала под утицајем римског права, где је право управо пре свега схватано као поредак правог расуђивања односа међу људима, дотле је у Јапану право појмовно било ограничено на уредбе и наредбе највише власти.

Под војном присилом Сједињених Америчких Држава, Јапан је 1853. године отворио луке и обавезао се неповољним билатералним уговорима да ће странцима обезбедити нарочите трговинске и личне повластице. Ти су догађаји у Јапану схваћени као велико понижење тако да је 1868. године свргнута вишевековна диктаторска власт (шо-гунат) и поново успостављена врховна државна власт цара (§ 1, 12). У надолазећем новом периоду развило се уверење да је за војну само-

сталност земље неопходна снажна привреда, а да је привредни напредак могућ само ако се заведе и правни систем који је у другим земљама пропратио економско успињање. На тој премиси у Јапану је отпочела не само широка законодавна рецепција страних правних решења, већ је и велики број младих Јапанаца послат на студије у иностранство.

У првом времену рецепције, посебна је пажња поклањана француском праву, али тзв. Стари грађански законик из 1890. године, који је мање-више стајао у француској традицији, никад није ступио на снагу. Уместо тога, преовладало је уверење да се треба наслонити на тада најмодернију кодификацију – на нацрте немачког Грађанског законика. На тој основи је, уз опширно преиспитивање и правно поређење израђен јапански Грађански законик из 1896. године, такозвани Минпо, који и данас важи (§ 1, 16-20).

Привредно право било је прво уређено тзв. Старим трговачким закоником, који је важио од 1893. до 1899. Тај је законик према расподели грађе опонашао француску традицију, али су му се одредбе углавном ослањале на немачка решења. Нови Трговачки законик ступио је затим на снагу 1899. године, а интересантно је да је намерно био ослоњен на нека старија немачка решења, зато што су јапански правници држали да је немачки трговачки законик из 1897. године и сувише модеран за јапанске прилике. Тај је „Нови законик“ остао у Јапану концептуално неизмењен све до 2005. године када су облици привредних друштава уређени у засебном „Закону о друштвима“. (§ 1, 22).

Након Другог светског рата, под утицајем савезничко-америчке управе, јапанско право је у извесним сегментима, а нарочито у погледу устава, и управо у погледу права привредних друштава приближено америчком праву (§ 1, 23). Јапански законодавац традиционално доноси одлуке на широкој упоредноправној основи, тако да је почев од 80-их година 20. века приметан и утицај европског комунитарног права (§ 1, 25). У првом реду као примери тог најновијег утицаја могу се навести прописи о заштити потрошача и прописи који уређују одговорност произвођача ствари са недостатком.

За развој читавог јапанског правног система посебно је значајна привредна криза која је захватила Јапан на крају 20. века. Та је криза била повод и подстицај држави да спроведе бројне правосудне реформе. На основи разних социолошкоправних опажања и непосредних увида настоји се да се у Јапану заведе правна држава у материјалном смислу. Савет за реформу правног система овако је 2010. године поентирао целу ствар:

„How must the various mechanisms comprising the justice system and the legal profession, which serves as the bearer of that system, be

reformed so as to transform the spirit of the law and the rule of law into the 'flesh and blood' of Japan? In other words, how should those mechanisms and the legal profession be reformed so as to make the law (order), which serves as the core of freedom and fairness on which 'our country' should be based, broadly penetrate the entire state and all of society and become alive in the people's daily life?" (у Приручнику § 1, 46).

2. Преглед садржаја Приручника по главама

Приручник је осмишљен као књига о привредном и „економском“ одн. јавном привредном праву, али у суштини садржи излагања о свим правновалентним ситуацијама које су битне за пословање у Јапану. Осим наведених поглавља на почетку и крају књиге, срж приручника чине следеће тематске целине:

Излагање почиње са правом привредних друштава (§ 3), нашта се затим надовезује увод у привредно право, са посебним излагањима о купопродаји, обезбеђењу, облицима заступања, превозу робе и складиштењу (§ 4). Дугогодишњи адвокат у Токију *Jörn Westhoff* скицирао је уобичајан ток пословања инвеститора који улажу у Јапан (§ 5). Следећи блок посвећен је тржишту капитала и ограничењима код преузимања привредних друштава (§ 6, 7).

Затим следе излагања о праву осигурања (§ 8); о радном праву, систему социјалне заштите и условима запошљавања и пословања странца у Јапану (§ 9); о општим установама уговорног права (§ 10) и општим условима пословања (§ 11); о праву накнаде штете и одговорности произвођача за ствари са недостатком (§ 12); о заштити потрошача (§ 13); о реалним и личним обезбеђењима (§ 14, 15); о непокретности, куповини и изнајмљивању пословних просторија и јавноправним одредбама о изградњи (§ 16); о заштити конкуренције и ограничењима тржишног наступања (§ 17, 18); о заштити интелектуалне својине (§ 19-23); о пореском праву (§ 24) и књиговодству (§ 25); о међународном приватном праву (§ 26); о парници, извршењу и привременим мерама (§ 27); о поравнању, медијацији и арбитражи (§ 28); о стечајном поступку (§ 29); о кривичноправним мерама сузбијања привредног криминалитета (§ 30); о животној средини и њеној заштити (§ 31).